

В. В. Поєдинок,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри господарського права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК 346.56

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИМУСОВИХ ВИЛУЧЕНЬ ІНВЕСТИЦІЙ

Розглянуті особливості правового регулювання примусових вилучень (експропріації) інвестицій відповідно до міжнародних інвестиційних угод, Європейської конвенції про права людини та законодавства України.

Ключові слова: інвестиції, експропріація, компенсація, державне регулювання.

Примусові вилучення інвестицій є найсерйознішим втручанням у здійснення майнових прав інвестором і водночас яскравим проявом суверенітету держави. Захист інвесторів від примусових вилучень інвестицій з боку приймаючих держав традиційно є однією з ключових тем інвестиційного права. Спеціальні норми-гарантії у разі примусових вилучень посідають чільне місце в системі гарантії для інвесторів, що встановлюються як національним законодавством, так і міжнародними інвестиційними угодами (МІУ).

Питання примусових вилучень інвестицій досліджувалися в роботах В. М. Коссака [1], О. С. Семерака [2], В. М. Стойки [3], Д. Е. Федорчука [4] та інших вітчизняних правознавців, однак виключно в контексті правового режиму іноземного інвестування. Навіть у межах цього контексту проблематика примусових вилучень потребує подальшого дослідження з огляду на нові тенденції в міжнародно-правовому регулюванні інвестиційних відносин та практиці вирішення спорів між іноземними інвесторами та приймаючими державами. Крім того, недослідженими у вітчизняній юридичній науці залишаються питання захисту від примусових вилучень вітчизняних інвесторів, у тому числі аспект їхньої дискримінації порівняно з іноземними інвесторами в частині забезпеченості відповідних прав.

Завданнями цієї статті є: дослідження особливостей правового регулювання примусових вилучень інвестицій відповідно до МІУ, Конвенції Ради Європи про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. та законодавства України, а також визначення напрямів удосконалення такого правового регулювання.

Необхідність першочергового розгляду основ *міжнародно-правового регулювання примусових вилучень інвестицій* обумовлена тим, що положення інвестиційного законодавства України щодо таких вилучень за походженням є запозиченнями з МІУ. Міжнародне інвестиційне право не забороняє приймаючим державам примусово вилучати іноземні інвестиції за умови, що вилучення здійснюється: у публічних інтересах; у недискримінаційний спосіб; згідно з законом; з виплатою компенсації [5, с. 46].

Термінологія МІУ щодо примусових вилучень інвестицій не є цілком послідовною. Найчастіше вживається термін «експропріація», який зазвичай позначає вилучення окремих видів майна або активів окремого підприємства, коли права власності переходять до держави або передаються державою іншим економічним операторам (на відміну від «націоналізації»), тобто широкомасштабних вилучень приватної власності в усіх сек-

торах економіки або в межах певних секторів чи галузей, що звичайно мотивуються політичними міркуваннями).

Експропріація може бути *прямою*, коли відбувається перехід правового титулу та/або безпосереднє фізичне захоплення майна, і *непрямою*. Непряму експропріацію становлять заходи держави, які не передбачають фізичних вилучень, однак можуть прирівнюватися до останніх, оскільки повністю знищують економічну цінність інвестиції або позбавляють власника здатності використовувати своє майно, управляти ним. Класичне визначення непрямої експропріації було подане у справі *Starrett Housing Corp.* (1983 р.) Арбітражем з вирішення спорів між Іраном та США: «... міжнародним правом визнано, що *заходи, вжиті державою, можуть становити втручання у здійснення прав власності до такої міри, коли ці права стають настільки марними, що вони повинні вважатися експропрійованими*, хоч держава і не мала наміру експропріювати їх і право власності на майно формально залишилося у первісного власника» (курсив наш) [6].

У свою чергу міжнародне інвестиційне право розмежовує пряму експропріацію та *заходи державного регулювання*, які зазвичай не дають підстав вимагати компенсації, хоч можуть мати такі самі наслідки, як і пряма експропріація. Разом з тим дотепер відсутні загальновизнана і чітка дефініція поняття непрямої експропріації та *критерії відмежування її від регуляторних заходів держави*, хоч це питання має величезну вагу як для інвесторів, так і для приймаючих держав. Новітній період характеризується спробами визначити зазначені критерії – як у рішеннях міжнародних інвестиційних арбітражів, прийнятих на основі МІУ, так і в самих МІУ, включаючи «інвестиційні розділи» більш широких угод про економічну інтеграцію. Такими критеріями на певному рівні узагальнення є: 1) економічний вплив регуляторного заходу; 2) ступінь порушення заходом розумних очікувань, пов'язаних з інвестиціями; 3) природа, мета і характер заходу [5, с. 86].

Економічний вплив регуляторного заходу. Для того, щоб визнаватися експропріаторським, захід або ряд заходів мають здійснювати руйнівний та тривалий вплив на економічну цінність інвестиції та пов'язаних з нею благ інвестора. Як зазначалося вище, непряма експропріація має бути «еквівалентною» прямій експропріації за наслідками. Вплив заходу або ступінь втручання має бути настільки значним, щоб робити права власності «марними», тобто позбавляти продовження інвестиційної діяльності економічного сенсу.

У значній кількості справ вимоги щодо непрямої експропріації були відкинуті міжнародними інвестиційними арбітражами, оскільки негативний вплив регуляторного заходу не досяг рівня вилучення. У юридичній літературі зазначають, що хоч «регуляторні заходи, спрямовані на захист довкілля, охорону здоров'я та забезпечення безпеки, або захист чесної конкуренції часто тягнуть за собою втрати інвестицій, вони зазвичай не досягають порогу істотного позбавлення» [7, с. 357].

Чинник економічного впливу, у свою чергу, складається з таких складових, як: а) втрата вартості інвестиції, яка повинна бути повною або майже повною; б) втрата інвестором контролю над інвестицією – чинник, альтернативний «втраті вартості», який є особливо значущим у ситуаціях, коли об'єктом інвестування є частка у капіталі компанії; в) остаточний та незворотний характер наслідків заходу – захід, що призводить до тимчасового зменшення вартості або втрати контролю над інвестицією, зазвичай не повинен розглядатися як експропріаторський [5, с. 89–96].

Порушення очікувань інвестора як кваліфікаційний чинник непрямої експропріації передбачає існування очікувань інвестора, згідно з якими певні регуляторні заходи не вживатимуться приймаючою державою. Він вимагає оцінки того, чи порушує захід розумні очікування інвестора, пов'язані з інвестиціями, особливо у тих випадках, коли вони створені спеціальними запевненнями з боку держави.

У практиці міжнародних інвестиційних арбітражів поняття «легітимних очікувань» набуло особливої ваги в контексті застосування стандарту «справедливого і рівного ставлення» (*fair and equitable treatment*). Однак ця концепція відіграє певну роль і при вирішенні справ про експропріацію – як на національному, так і на міжнародному рівнях. Поняття «легітимних очікувань» відіграє важливу роль, зокрема, у судовій практиці Європейського Союзу та окремих країн ЄС: «один з важливих чинників оцінки судом вимог з експропріації стосується того, чи має особа певні легітимні очікування, що її права не будуть регулюватися або обмежуватися у деякий спосіб» [8, с. 149].

Ключове значення для визнання легітимних очікувань мають підстави їх виникнення. Загалом для цілей вирішення спорів про експропріацію міжнародні інвестиційні арбітражі встановлюють «високий поріг» щодо очікувань інвестора. Це означає, що легітимне очікування може виникнути передусім зі спеціальних заяв або зобов'язань держави на користь конкретного інвестора, на які останній покладався [5, с. 103]. Посилання на легітимні очікування не може ґрунтуватися виключно на суб'єктивних уявленнях інвестора. Слід мати на увазі також те, що, започатковуючи інвестиційну діяльність, інвестор приймає інвестиційний ризик, який включає і ризик змін у регуляторному середовищі. Як зазначив арбітраж Міжнародного центру з вирішення інвестиційних спорів (МЦВІС) у справі *Waste Management v. Mexico*, «не є функцією міжнародно-правового регулювання експропріації виключення нормальних комерційних ризиків іноземного інвестора» (п. 159) [9].

Природа, мета і характер регуляторного заходу так само є важливими елементами, які необхідно брати до уваги при кваліфікації непрямой експропріації. *Природа* заходу визначається тим, чи є він добросовісним (*bona fide*) регуляторним актом. *Мета* передбачає з'ясування, чи переслідує захід легітимну ціль публічної політики. *Характер* заходу включає такі риси, як недискри-

мінація, належна процедура та пропорційність [5, с. 107].

Незважаючи на те, що критерії відмежування непрямой експропріації від заходів державного регулювання виглядають розумними, у більшості випадків вони залишаються доктринальними критеріями, які застосовуються згідно з уявленнями арбітражу в конкретному інвестиційному спорі. Попри те, що практично усі МІУ містять положення про непрямую експропріацію, вони зазвичай не згадують про регуляторні заходи приймаючих держав (винятком у цьому плані є відносно нещодавно укладені угоди про вільну торгівлю США з Австралією, Чилі, країнами Центральної Америки, Марокко та Сінгапуром, а також Модельна двостороння інвестиційна угода США та Модельна угода про сприяння та захист іноземних інвестицій Канади [10, с. 21]). Не приділяють увагу розглядуваній проблемі і двосторонні угоди про взаємне сприяння та захист інвестицій за участю України.

У юридичній літературі виділяють *три підходи до кваліфікації непрямой експропріації*, що мають місце у практиці міжнародних інвестиційних арбітражів. Перший підхід оцінює лише вплив державного втручання на інвестицію; другий підхід виключає з-під дії положень про експропріацію недискримінаційні добросовісні регуляторні заходи; третій підхід передбачає кваліфікацію експропріації на основі зважування публічного інтересу, що підлягає захисту, проти впливу застосованого регуляторного заходу. Жоден з цих тестів на сьогодні не є превалюючим, і складно передбачити, який з них обере арбітраж. Це створює ситуацію невизначеності, що є проблемою не лише для інвестора і держави – сторін у спорі, а й підриває легітимність міжнародного інвестиційного права загалом, оскільки залишається неясним, які права воно надає інвесторам і до якої міри воно втручається у суверенне здійснення державами регулювання їхнього економічного порядку [8, с. 110].

Розглянемо детальніше згадані вище три підходи. Перший з них (застосований, зокре-

ма, у справах *Metalclad v. Mexico* (п. 103) [11], *Pope & Talbot v. Canada* (п. 102) [12] втілює так звану доктрину «виключних впливів» («*sole effects*» doctrine), згідно з якою єдиним чинником, що підлягає врахуванню при визначенні того, чи мала місце непряма експропріація, є руйнівний вплив дії держави на інвестицію. Усі інші чинники (зокрема наявність/відсутність наміру держави спричинити шкоду інвестору; публічна мета, на досягнення якої була спрямована дія держави; отримання/неотримання державою вигоди внаслідок вжиття відповідного заходу) не беруться до уваги [13, с. 13]. Очевидно, цей підхід є особливо неприйнятним з погляду забезпечення публічних інтересів держави, що приймає інвестиції.

Другий підхід у чистому вигляді (справи *Methanex v. USA* (частина IV, глава D, 4, п. 7) [14], *Saluka v. Czech Republic* (п. 254) [15]) проводить чітку межу між непрямою експропріацією та регуляторними заходами, що не підлягають компенсації: недискримінаційні добросовісні (*bona fide*) заходи, які вживаються з легітимною публічною метою, не становлять експропріації. Юридичний словник Блека визначає *bona fide* як «по добрій совісті, чесно, відкрито і щиро; без обману або шахрайства; насправді, без симуляції або удавання» тощо [16, с. 142]. Суттю тут є застосування регуляторних заходів добросовісно, без обманних або прихованих мотивів. Цей підхід, напевно, є найбільш бажаним, оскільки визнає пріоритетність права держави регулювати.

Третій підхід (справа *Tecmed v. Mexico* (п. 122) [17]) передбачає визначення *пропорційності* регуляторних заходів їхній меті. Принцип пропорційності вимагає знаходження балансу між конфліктуєчими інтересами – публічним та приватним. Його метою є забезпечення того, щоб при забезпеченні публічного інтересу ущемлення приватного інтересу були «пропорційними». Хоч цей підхід є більш збалансованим, ніж доктрина «виключних впливів», його застосування міжнародними інвестиційними ар-

бітражами обтяжене певними застереженнями, які викладатимуться нижче.

Навіть тоді, коли міжнародно-правовий документ, на основі якого розглядається спір, чітко закріплює критерії відмежування непрямої експропріації від регуляторних заходів, їх застосування передбачає значний оціночний елемент. Відтак зберігається небезпека того, що концепція непрямої експропріації буде застосована до нормального державного регулювання у сфері господарювання, спрямованого на захист життя та здоров'я населення, довкілля, економічної конкуренції, прав споживачів та інших публічних інтересів. У світовій практиці найбільше занепокоєння в розглядуваному контексті викликали справи, що розглядалися на підставі Північноамериканської угоди про вільну торгівлю (НАФТА) (найбільш одіозною у цьому плані справою є справа *Metalclad v. Mexico*). Суть цього занепокоєння полягає у тому, що концепція експропріації застосовується надто еластично, внаслідок чого регуляторні заходи держави безпідставно визнаються експропріацією, що підлягає компенсації («регуляторними вилученнями»).

Правове регулювання примусових вилучень інвестицій (майна) відповідно до Конвенції Ради Європи про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (Європейська конвенція про права людини, ЄКПЛ) становить інтерес з огляду на те, що: а) ЄКПЛ належить до нечисленної групи міжнародно-правових документів, які приділяють увагу питанню розмежування примусових вилучень та регуляторних заходів, що не потребують компенсації; б) ЄКПЛ однаковим чином застосовується до відносин за участю як іноземних, так і вітчизняних інвесторів (власників майна); в) Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ) сформований значний масив практики з питань примусових вилучень, яка, на відміну від практики міжнародних інвестиційних арбітражів, є достатньо послідовною.

Стаття 1 Першого протоколу до ЄКПЛ [18] встановлює, що «кожна фізична або

юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави встановлювати такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів». Слід звернути увагу на такі особливості цієї норми: по-перше, обов'язок держави виплачувати компенсацію у разі експропріації чітко не встановлений; по-друге, підкреслюється важливість здійснення нормального державного регулювання у публічних інтересах. Загалом, ст. 1 Першого протоколу більш «чутлива» до потреб державного регулювання, ніж типові положення про експропріацію в МІУ.

У знаковій справі *Sporrong and Lonnroth v. Sweden* (1982 р.) [19] ЄСПЛ встановив, що ст. 1 Першого протоколу містить «три чітких правила»: «Перше правило, що має загальний характер, проголошує принцип мирного володіння своїм майном. Друге правило регулює позбавлення власності і підпорядковує його певним умовам. Третє правило визнає, що держави вправі, поміж іншого, контролювати використання майна відповідно до загального інтересу, впроваджуючи такі закони, які вона вважає за потрібне для цієї мети» (п. 61).

У практиці розгляду справ на підставі ст. 1 Першого протоколу ЄСПЛ надає державам дуже широкий розсуд стосовно вжиття регуляторних заходів у публічному інтересі та визнає, що саме національні органи влади повноважні здійснювати вихідну оцінку існування публічних потреб, що виправдовують вилучення власності. Так, у справі *James v. United Kingdom* [20] ЄСПЛ зазначив: «З огляду на їхнє безпосереднє знання власного суспільства та його потреб, національні органи влади, в принципі, краще, ніж

міжнародний суддя, можуть оцінити, що є «у публічному інтересі». Більше того, поняття «публічного інтересу» є з необхідністю широким. Зокрема, ... рішення впроваджувати закони, що експропріюють власність, зазвичай включатиме розгляд політичних, економічних та соціальних питань, з приводу яких в демократичному суспільстві закономірно можуть існувати різні погляди. Суд... поважатиме рішення законодавця, якщо тільки це рішення не буде з очевидністю позбавлене розумної основи» (п. 46).

Одну з опор практики ЄСПЛ щодо вилучень власності становить *принцип пропорційності*. У справі *Sporrong and Lonnroth* ЄСПЛ встановив, що «справедливий баланс» повинен бути віднайдений «між вимогами загального інтересу суспільства та необхідністю захисту фундаментальних прав особи» (п. 69). Такий справедливий баланс порушуватиметься, якщо відповідні особи будуть змушені нести «індивідуальний і надмірний тягар» (п. 73). Водночас цей принцип не є таким, що ідеально підходить для імпорту в практику міжнародних інвестиційних арбітражів з питань експропріації. Аналіз пропорційності передбачає глибоке проникнення у процес прийняття регуляторних рішень, включаючи оцінку пріоритетності публічної мети та відповідності вживаних заходів такій меті. ЄСПЛ, так само як національні суди, володіє достатньою легітимністю для здійснення повного аналізу пропорційності, чого не скажеш про *ad hoc* інвестиційні арбітражі, які складаються з приватних осіб та рішення яких не можуть бути оскаржені. Не випадково в юридичній літературі висловлюються прямі заперечення проти використання аналізу пропорційності у вирішенні міжнародних інвестиційних спорів. Так, автори Модельної міжнародної угоди про інвестиції для цілей сталого розвитку вважають, що регуляторні заходи приймаючої держави мають піддаватися єдиному тесту на *добросовісність*; тим часом тест пропорційності не є належним у цьому контексті [21, с. 18].

Розглянемо положення спеціального *інвестиційного законодавства України* щодо

примусових вилучень інвестицій. Відповідно до ч. 2 ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвестиції не можуть бути безоплатно націоналізовані, реквізовані або до них не можуть бути застосовані заходи, тотожні за наслідками. Такі заходи можуть застосовуватися лише на основі законодавчих актів України з відшкодуванням інвестору в повному обсязі збитків, заподіяних у зв'язку з припиненням інвестиційної діяльності. «Заходи, тотожні за наслідками» слід розуміти як непряму експропріацію інвестицій.

Згідно з ч. 1 ст. 9 Закону України «Про режим іноземного інвестування» іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації. Державні органи не мають права реквізувати іноземні інвестиції, за винятком випадків здійснення рятувних заходів у разі стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Раніше ми звертали увагу на ряд дефектів формулювання цієї норми [22, с. 164–165]. Ще одним дефектом є відсутність згадок про непряму експропріацію іноземних інвестицій. Втім значущість цих недоліків великою мірою послаблюється тим, що у значній кількості випадків спір за участю іноземного інвестора розглядається на підставі відповідної МПУ за участю України, а не внутрішнього законодавства.

Більшу увагу слід приділити іншій проблемі примусових вилучень інвестицій, яка, на нашу думку, залишається недооціненою в спеціальній літературі. Йдеться про дискримінацію вітчизняних інвесторів порівняно з іноземними в частині можливостей захисту своїх прав у разі примусових вилучень інвестицій. На перший погляд здається, що ця проблема не є надто критичною для України. На відміну від більшості країн світу, Україна має спеціальне інвестиційне законодавство, яке поширюється не тільки на іноземних, а й на національних інвесторів. Права вітчизняних інвесторів у разі непрямой експропріації можуть бути захищені на підставі ч. 2 ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність». Однак дані Єдиного державного ре-

естру судових рішень свідчать про те, що насправді в Україні немає судової практики вирішення спорів про експропріацію вітчизняних інвестицій. Поодинокі справи, рішення в яких містять посилання на ч. 2 ст. 19 Закону «Про інвестиційну діяльність», насправді стосуються інших порушень прав інвестора з боку державних органів і не містять аналізу критеріїв експропріації; до того ж їх сторонами здебільшого є підприємства з іноземними інвестиціями.

Так, у справі № 11/64 від 28 жовтня 2008 р. за позовом ТОВ «Хіпп-Ужгород», м. Ужгород, до Киблярівської сільської ради, с. Кибляри Ужгородського району, та Головного управління земельних ресурсів у Закарпатській області про визнання права на набуття права власності на земельну ділянку несільськогосподарського призначення Господарський суд Закарпатської області встановив таке. Рішенням сесії Киблярівської сільської ради надано дозвіл фірмі «Хіпп-Ужгород Гмбх», правонаступником якої є ТОВ «Хіпп-Ужгород», засноване швейцарськими особами, на викуп земельної ділянки, яка знаходиться під виробничою базою даного підприємства у межах села Кибляри. Позивач звернувся до Киблярівської сільської ради із заявою про укладення з ним договору купівлі-продажу земельної ділянки. Однак йому було відмовлено в укладенні такого договору з посиланням на те, що ст. 82 Земельного кодексу України не передбачає набуття права на земельну ділянку юридичною особою, засновниками якої є особи, постійне місцезнаходження або постійне місце проживання яких за межами України.

Вирішуючи справу, Господарський суд послався на ч. 2 ст. 19 Закону «Про інвестиційну діяльність» і визначив, що у позивача, як юридичної особи, заснованої іноземними інвесторами, право якої прирівнено до прав юридичної особи, заснованої громадянами України або юридичними особами України, у зв'язку з укладенням Угоди між Україною та Швейцарською Конфедерацією про сприяння та взаємний захист інвестицій, виникло

право на придбання земельної ділянки у власність [23]. Зв'язок між змістом ч. 2 ст. 19 Закону «Про інвестиційну діяльність» та висновком суду є незрозумілим, оскільки обставини справи ніяк не вказують на можливу ситуацію експропріації.

Викладене дає підстави дійти таких висновків. Оптимізація правового регулювання примусових вилучень інвестицій потребує вжиття зусиль за двома напрямками. *Перший напрям* стосується розробки законодавчої бази, доктрини і практики захисту прав інвесторів (передусім вітчизняних) в Україні. Це, у свою чергу, передбачає конструктивну рецепцію підходів, напрацьованих у практиці ЄСПЛ та національних правопорядках тих зарубіжних країн, які характеризуються розвиненою традицією захисту прав інвесторів з урахуванням публічних інтересів (водночас не може йтися про «імпорт усталеного міжнародно-правового підходу», оскільки в царині непрямой експропріації такого не існує; крім того, широке застосування концепції непрямой експропріації згідно з МІУ створює загрозу «регуляторного застою» – ситуації, коли національні органи державного регулювання вважатимуть за краще не вдаватися до регуляторних змін або згорнути вже розпочаті реформи, аніж нести витрати захисту від позовів про експропріацію та виплат компенсацій). Ключовими моментами тут є презумпція легітимності дій держави та непоширення дії норм про експропріацію, яка підлягає компенсації, на недискримінаційні добросовісні заходи держави, спрямовані на забезпечення або захист основних публічних інтересів.

Відповідні зміни до законодавства мають охоплювати три головні питання: 1) визначення прямої і непрямой експропріації; 2) ознаки непрямой експропріації, які повинні використовуватися у сукупності та на казуальній основі (із застереженнями, що одне лише зменшення вартості інвестиції не є підставою для встановлення експропріації, а легітимні очікування можуть виникати тільки на підставі письмових зобов'язань держави

або уповноваженого нею органу на користь конкретного інвестора); 3) критерії розмежування непрямой експропріації та регуляторних заходів, що не підлягають компенсації. У зв'язку з цим пропонується викласти ч. 2 ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» у такій редакції:

«Держава гарантує захист інвестицій від прямої та непрямой експропріації.

Пряма експропріація має місце, коли інвестиція націоналізується або іншим чином прямо експропріюється шляхом формальної передачі титулу або безпосереднього вилучення майна.

Непряма експропріація має місце, коли захід або ряд заходів держави, які не передбачають формальної передачі титулу або безпосереднього вилучення майна, мають наслідки, еквівалентні прямій експропріації.

Визначення того, чи становив захід або ряд заходів держави непряму експропріацію, здійснюється у кожному конкретному випадку на основі дослідження усіх обставин, включаючи:

- економічний вплив заходу або ряду заходів держави, хоч окремо узятий факт негативного впливу заходу або ряду заходів держави на економічну цінність інвестиції не означає, що непряма експропріація відбулася;

- міру, якою захід або ряд заходів держави порушує визначені, розумні очікування, пов'язані з інвестицією, що впливають із письмових зобов'язань держави на користь конкретного інвестора;

- характер заходу або ряду заходів держави.

Добросовісні недискримінаційні заходи держави, які розробляються і застосовуються з метою досягнення легітимних цілей публічного блага, як-от охорона здоров'я, довкілля, забезпечення національної безпеки і громадського порядку тощо, не становлять непрямой експропріації».

Другий напрям передбачає удосконалення власне міжнародно-правового регулювання питань експропріації інвестицій, а саме уточнення цього регулювання з метою

збільшення передбачуваності розгляду відповідних інвестиційних спорів і забезпечення послідовності арбітражної практики. Саме цій меті слугує включення до нових МІУ детальних положень про критерії непрямой експропріації та розмежування її і регуляторних заходів, що не потребують компенсації. Не дивно, що практика закріплення в МІУ відповідних положень була започатко-

вана США та Канадою, оскільки саме ці країни першими стикнулися з руйнівними наслідками широкого розуміння «регуляторних вилучень» арбітрами у справах, порушених на підставі НАФТА.

Детальна розробка зазначених двох напрямів становить перспективу подальших наукових розвідок проблематики примусових вилучень інвестицій.

Список використаних джерел

1. Коссак В. М. Правові засади іноземного інвестування в Україні / В. М. Коссак. – Л. : Центр Європи, 1999. – 239 с.
2. Семерак О. С. Цивільно-правові аспекти регулювання та взаємного захисту іноземних інвестицій на практиці України, Угорщини, Польщі та Словаччини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. С. Семерак. – К., 1999. – 19 с.
3. Стойка В. М. Захист прав суб'єктів інвестиційної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.04 / В. М. Стойка. – Донецьк, 2003. – 19 с.
4. Федорчук Д. Е. Режим прямого іноземного інвестування (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.04 / Д. Е. Федорчук. – Донецьк, 2003. – 19 с.
5. Expropriation / UNCTAD // UNCTAD Series on Issues in International Investment Agreements II. – United Nations : New York and Geneva, 2012. – 184 p.
6. Iran-United States Claims Tribunal, *Starrett Housing Corp. v. Islamic Republic of Iran*, Iran-U.S.C.T.R. 4 (1983 III), S. 122 (154).
7. Newcombe A. Law and Practice of Investment Treaties: Standards of Treatment / A. Newcombe, L. Paradell. – Kluwer Law International, 2009. – 614 p.
8. Perkams M. The Concept of Indirect Expropriation in Comparative Public Law – Searching for Light in the Dark / M. Perkams // in Schill St. (ed.) *International Investment Law and Comparative Public Law*. – Oxford University Press, Oxford, 2010. – P. 107–150.
9. *Waste Management, Inc. v. United Mexican States*: ICSID Case No ARB(AF)/00/3: Final Award of 30 April 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://icsid.worldbank.org/.../FrontServlet?...C187>.
10. Yannaca-Small C. «Indirect Expropriation» and the «Right to Regulate» [Електронний ресурс] / C. Yannaca-Small. – OECD, Working paper in international investment No. 2004/4. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/.../33776546.pdf>.
11. *Metalclad Corporation v. United Mexican States*: ICSID Case No. ARB (AF) 97/1: Award of 30 August 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://icsid.worldbank.org/.../FrontServlet?...C155>.
12. *Pope & Talbot, Inc. v. Government of Canada*: Interim award of 26 June 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.naftaclaims.com/.../PopeInterimMeritsAward.pdf>.
13. Nikiema S. Best Practices Indirect Expropriation [Електронний ресурс] / S. Nikiema. – International Institute for Sustainable Development, 2012. – Режим доступу : http://www.iisd.org/.../best_practice_indirect_expropriation.pdf.
14. *Methanex Corporation v. United States of America* // UNCITRAL Award of 9 August 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.state.gov/.../51052.pdf>.
15. *Saluka Investments B.V. v. The Czech Republic*, UNCITRAL Partial Award 17 March 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://italaw.com/.../ita0740.pdf>.
16. Black's Law Dictionary: 2nd ed. – St. Paul, Minn. : West Publishing, 1910. – 1314 p.
17. *Tecnicas Medioambientales Tecmed v. United Mexican States*: ICSID Case No ARB(AF)/00/02: Award of 29 May 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://icsid.worldbank.org/.../FrontServlet?...C186>.
18. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 р. // ОВУ. – 2006. – № 32. – Ст. 2372.
19. *Sporrong and Lonnroth v. Sweden* (Application No. 7151/75; 7152/75) Judgement of 23 September 1982 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/.../search.aspx?i=001-57580>.

20. James et al. v. The United Kingdom (Application No. 8793/79), Judgement of 21 February 1986 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/.../search.aspx?i=001-57507>.
21. Mann H. IISD Model International Agreement on Investment for Sustainable Development – Negotiators' Handbook / H. Mann, K. von Moltke, A. Cosby, E. L. Peterson. – IISD, 2005. – 102 p.
22. Поєдинок В. В. Правове становище інвестора як суб'єкта господарських відносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / В. В. Поєдинок. – К., 2004. – 243 с.
23. Рішення Господарського суду Закарпатської області у справі № 10/64 від 28 жовтня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/.../2283117>.

Поєдинок В. В. Проблемы правового регулирования принудительных изъятий инвестиций.

Рассмотрены особенности правового регулирования принудительных изъятий (экспроприации) инвестиций в соответствии с международными инвестиционными соглашениями, Европейской конвенцией о правах человека и законодательством Украины.

Ключевые слова: инвестиции, экспроприация, компенсация, государственное регулирование.

Poiedynok V. V. The problems of the legal treatment of the compulsory takings of investments.

The specifics of the legal treatment of the compulsory takings (expropriation) of investments according to international investment treaties, European Convention for Human Rights and Ukrainian legislation are examined.

Key words: investments, expropriation, compensation, state regulation.